

ШҮҢ

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлениниң органы

1925 чылаа
Улусмасситингес

1963 ч.
АВГУСТ
8
ЧЕТВЕРГ
№ 187 (5591).

Өртөө 2 көп,

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫҢЫ

Черниң «Космос-19» деп элчеглиг кылымал спутниги 1963 чылдың август 6-да Совет Эвдэлениге салып үндүргөн.

1962 чылдың марттың 16-да СЭТА-ның чаралаан программасын өзүгээр космос делгемин ишчилээринге көрдүнгөн эртем аппаратуразын спутникте тургускан.

Спутникти дараазында параметрлерин кылдыр орбитага салып үндүргөн:

- долганарының эге үзүм 92,2 минута.
- Чер кырындан эң-иң ырай бээриниң кемээли (апогеясына) 519 километр.
- Черге эң-иң чок эргетериниң кемээли (перигеясына) 270 километр.

- орбитаның экваторге ийленгениң булуду 49 градус.
- Эртем аппаратуразындан аңгыда спутникте бар чүдүлөр болза:
- 90,022 мегагерц частотага ажылдап чоруур радиодиагностикка.
- орбитаның элементтерин тодаргай хемчээрге хергежер радио-система.
- приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының дугайында мезгелерин Черге дамчыдыр херек радиотелеметриктик система.

Спутникте тургускан аппаратура чогулмалыг ажылдап чоруур, кээп турар информацияны ажылдап кылырын таарыштырмалга-саналга төвү чорудуп турар.

Ленинчи ёзу-биле чурттаар, ажилдаар, өөренир

«Мени харлыг мөкүчөк ак тайгалардан эгезин тыпкан, чалым дагларым чара чүткүшүм, мөкүреш-мөкүреш дагларым аразы-биле шурап баткан Ленчик хем ваш чылдар мурнуңа ыркып шыккан чыткан. Ол дагларның бирөөсүнө үе-дүптөн бээр үкүлөтүшүң келген эртине байлак болур даг дүгүн ажылдап киирер дөш ажыл-иш хайныгым үнгенден бээр каш-ла чылдар эртен. Чоокка чедир-ле көшкүн малчын кижилер чурттап чораян бо черде ам Бүгү-өндөгө жуу-тузалыг уаг тутуу тургустуну турар. «Тыва даг дүгү» комбинаты болза бүгү чуртта Ленинчи Комсомолдун шефе алганы—160 үлөттүр туудуларының бирээзи—ылда бистин Төрөөн чуртувусту анык-дүмү булунарындан келген акы-дүмү чүс-чүс комсомолчу-аныктар бот-боттарыңа дузалажып, эрес ооруктуг ажылдап, өөренип, чурттап-шаан, боттарының улуг акылары коммунистер-биле кады чаагай түң-недерин чедип ап турар...»

Бо болза ол туугар өргөлдөгө комсомол комитетинин секретары Анатолий Ширяевтин чагазындан олуруглар-дыр.

Чоочун болгаш келир үедеги салгалдын мурнуңа боттарының патриоттуг хүлээлгени бели-биле мекдери билишпаан, бистин алдарыг аныктарымыс Иракы Сонгу чүктүн, Сибирини, Иракы Чөөн чүктүн улуг туудуларың болгаш кур черлерин шигендиг алырчыне партианың кийгири-биле шак илдин эрес ооруктуг чоруп турар.

Дөскөл чоң чалык наам! Ол дөргө күштүн, угаан-бодалдын, күзел-ооруктун кайгамчык үеи. Бистин Ленинчи партиязыны аныктар дугайында хүн бүрү доктаамал сактып салып, оларның чырык чаагай келир үеинге тодаргай орукту ачкытып-шаан, аныктарың коммунист дөш демиселге аажок улуг чогаалыкчы, тургустуучу күш кылдыр көрүп, оларның угаан-бодал талазы-биле өзүлениң болгаш кижизидилгенин дугайында айтыргыны болуңун кичээлгениң төвүңге тургустуу турар. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун материалдарында болгаш доктаамал да ол бүгү бүрүн синникен.

Пленумдун доктаамал чутгаалар турары болза: «Аныктар ортузунга идея-кижизидилгени ажилды экинчилери, ол чугула сорулганы шигит-пирларынче Бүгү-өндөгө Аныктарының Ленинчи Коммунистг Зи-

Чаа дүжүттү ажаап эгелээн (Каа-Хем районунуң „Бурунгаар“ колхозта)

Чинге-ногаан чурмуалы-биле хаажыланган Каа-Хемин уунда «Бурунгаар» көдө ажил-агы артелинин төвү—Зубовка суур бо.

Чаагайжып өзүп турар көдө суур-нун кедээинде делгемдер, ылангыш Кара-Суг хову турлааның ол-бо бутталып баткылаан дөстөктеринде алдын-сарыг чаа дүжүттүн үнүжү кижжи бурузун өөртүп турар.

— Баштайгы шенделге кезилде эгелээн бээр дөрт-беш тона берген. Кан, халым болгаш, бо чылдын бистинде дүжүт эңир чылгызындан кирелиг ийи. Иччалажок таражыларның кызык-күш-ажылы-биле өстүрүп алган дүжүтүң чидирг чокка ажаап алыр дөш демисел эгелээн бо-дур — деп, бистин бир-ле дугаар жуурашканымыс — артелинде агроном Николай Ефимович Сынтин чутгаалап.

Каа-Сугда хову турлаанга агроном-биле кады чөдө беринис. Дүштөк чөдө чапарында, колхозтун үчүтүгү, агитатор эш Ханкалаев чаа келаткан материалды — адролуң чөдөтүш шенделерин хоругтулар дугайында Москвага болган чөвүлө хуралга чедип алдыркан керээзи, ажаа холбаштыр КЭР-нун чазанын меделгенин талазы-биле Совет чазакты Меделгенин комбайнерлерге тааныттыр турар.

— Тайбының, аас-кежинин, хосталганы үеинде чурттаары деп малгалыг түвө айдал, бо үеин дайыны ыпкан халыктын аймындын чап-лаар дөш Совет чакан эң-иң чогулмалыг хемчеглерин ап, эгелекчи чоруду кылып турду, ону нугудеп, холтап турар КЭР-нун чазанын тургустуу калчач черде шын дөрип, хөвүн музандыг-даа, хорданчыг-даа-дыр —

дөш, дуржулгалыг комбайнер, коммунист Федор Фунтиков ийлерде чалгып чыдар тарааларга эргилер көргүлөй-дир.

Бо ховуда ам дөзөринде ховунуң чеди корабльдер иштип чоруп турар. Август 2-де шенделеге кезилдени эгелээн, иччаарга 5—6-ның хуннеринде бүргөт, чаашкыныг болгаш ажылы түр сокоткан. Мында эш Коблев бригадирин комплексинде № 3 бригада ам дөзөринде быжа берген 450 гектар «Скала» деп сортуң кызыл-тазын ажаап ап турар. Баштайгы дөрт-беш хуннерин түнелинден алган көргө, дөрт комбайнашкы-биле 140 ажыг гектар кызыл-тас ажааттыган болгаш чаа дүжүттүн 980 центнер тарааның бастырган.

Баштайгы хуннерде дүжүт ажаалдаш дөш демиселге ажил-агы чедирин чоочун механизаторлары — комбайнерлер Федор Фунтиков, Сергей Миков, Владимир Абрамов, Михаил Протасов шыгарааннар. Коммунист Фунтиков 32 гектар кызыл-тасты кескеш, 212 центнер тарааны ажаган, Сергей Миков 27 гектар черден 180 центнер, а Владимир Абрамов 19 гектардан 124 центнер тарааны тус-тузунда ажаап алганнар.

«Бурунгаар» колхоз Каа-Хем районунда дүжүт ажаалдашыңе баштай эгелен кирген ажил-агы-дыр. Ам бо хуннерде чүткө Кара-Суг хову турлаанда өвөс, а «еке-даа турлааларга ажил хайныккан.

Чаа дүжүттүн ажаалдашыга ажил-агы чеди өске ажил-агы-лардан дөре белеткедиг болган. Бүгү бар 17 комбайнарың хей кезин боттарының күжү-биле септээн. «Сельхозтехникадан» чүткө чангыс

Тайбын дээш улуг базым Транспортчулар деткип тур

Ийги чүкч ATK-зының чолаачылары, септекчилери, албай-халаачылары дүштөк чалар үеинде көчүт дүргөн чыгыс ховуп келгенер. Олар Совет чазактың Меделгениге хамаарыштыр боттарының өзүн сөгүздү дээш итинги кыла берген ол болду.

Атомнуг чепсекти суг ааанга, агаарга болгаш комсомол шенээрин соксадыр дугайында Керээге каттышпазын дугайында Кыдаттың чазаның меделгениге болгаш ол меделгелде Совет Эвдэлениң тайбыңга мыакшылдыг политиказын улаур бөксөтүш кылар хол-нуугучу хаа-даашкыларынча хамаарыштыр Совет чазактың Меделгениң дугайында мыкшыдыгы митингиниң киржикчилери улуг кичээлиг болгаш сокуурга-биле мыкшыдылар.

Ада-чурттуг Улуг дайының киржикчилер, ам эге аккумуляторщиктен ажылдап турар П. К. Федоров сөс алгаш, мында дээш: Совет чазактың тайбын дээш демисел дайын халавын көрүп эртен, тайбын хөрөөн хамы-биле камгалап чораян кижжи бурузунуң эң-иң өргөм күзелги иерлерин турар. Чаа ийгилик тургустуу турар кижилеринде кузели-тайбын. Мен Кыдатка чоруп чораян болгаш ажил-ишчи кыдат чоңу көргөн база билдир мен, Иччалажок, кыдат удуруткучуларың талазындан бистин Төрөөн чуртувусту, Совет чазактың тайбыңга мыкшыдыгы дашкык политиказын булар-биле нугудеп турарын килең-нөшкүн-биле бууру шалпас арга чок-тур. Кыдат удуруткучуларың дайын талаалкыларыңа ажыктыг турушта киргениң кижжи черде кайгаас ажур чок, Иччагаш бис ону буруу шалпас бис.

Яролуг чепсекти хоругдары дээш бөк тургустуу тургустуу өскөн болгаш бо талазы-биле базымны тилеп алдымыс. Иччагаш бистин партиязының, чазавыңды мерген угааның политиказын өөрүп четтиргениң иерлерге-шаан, ийи, дамкыр энергия-биле ажилдаарын хүлээдим.

Чолаач П. Сисоев сөс алгаш, бистин коллективтин мурнуңда Совет чазакка телеграмма чорууду, улуг ийгилик чедип алган дээш өөрүшкүчүстү иерлерин. Кыдат удуруткучуларың хоралыг тургустуу бүгү чүрээмин буруу шаап тур мен. Олар боттарының хөдөлгениңиңиңе тайбын дээш демиселга кошканды турарлар-дыр. Ийгилик болбайт — деп, ол чутгаалаан.

Хей уруудуг не-ажыккан Баранова сөс алгаш, аажок хайныкшык-биле

Федор Фунтиков, комбайнер, ийлерде чалгып чыдар тарааларга эргилер көргүлөй-дир.

дөш, дуржулгалыг комбайнер, коммунист Федор Фунтиков ийлерде чалгып чыдар тарааларга эргилер көргүлөй-дир.

Бо ховуда ам дөзөринде ховунуң чеди корабльдер иштип чоруп турар. Август 2-де шенделеге кезилдени эгелээн, иччаарга 5—6-ның хуннеринде бүргөт, чаашкыныг болгаш ажылы түр сокоткан. Мында эш Коблев бригадирин комплексинде № 3 бригада ам дөзөринде быжа берген 450 гектар «Скала» деп сортуң кызыл-тазын ажаап ап турар. Баштайгы дөрт-беш хуннерин түнелинден алган көргө, дөрт комбайнашкы-биле 140 ажыг гектар кызыл-тас ажааттыган болгаш чаа дүжүттүн 980 центнер тарааның бастырган.

Баштайгы хуннерде дүжүт ажаалдаш дөш демиселге ажил-агы чедирин чоочун механизаторлары — комбайнерлер Федор Фунтиков, Сергей Миков, Владимир Абрамов, Михаил Протасов шыгарааннар. Коммунист Фунтиков 32 гектар кызыл-тасты кескеш, 212 центнер тарааны ажаган, Сергей Миков 27 гектар черден 180 центнер, а Владимир Абрамов 19 гектардан 124 центнер тарааны тус-тузунда ажаап алганнар.

«Бурунгаар» колхоз Каа-Хем районунда дүжүт ажаалдашыңе баштай эгелен кирген ажил-агы-дыр. Ам бо хуннерде чүткө Кара-Суг хову турлаанда өвөс, а «еке-даа турлааларга ажил хайныккан.

Чаа дүжүттүн ажаалдашыга ажил-агы чеди өске ажил-агы-лардан дөре белеткедиг болган. Бүгү бар 17 комбайнарың хей кезин боттарының күжү-биле септээн. «Сельхозтехникадан» чүткө чангыс

Өөктүң сизгенчилери

Бин-Хем районда «Өвө» совхозтун Тарлаг фермазының Ара-Эжим деп черде бригадасы мал чеминиң белеткедиг хайныкшыкыңа ажылдап турар. Бригада үш эвенонда тургустууан. Эвенондар ажил-агымын аайы-биле инектин, койнуң, хаванын деп чарып турар. Бо бригада 594 тонна сизген белеткээр хүлээлгелдиг.

Сизген белеткедиги эгезинден тура бо үеде черде «ДТ-54» деп тракторларның башкарыкчылары эштер Чериктин, Саидал болгаш тракторларда кошкан сизген машиналарының машинистери Н. Лапсар, С. Аңгаров, М. Сисоев, Н. Новоселов олар хүн нормазын 110—120 хуу күүсүд келген.

Тракторлардан аалдыга 6 атыг машиназы база кестирип турар. Олар

Малга хөй чөмни белеткээл Бүгү аргаларны ажыглаар

«Элегес» совхоз—Тандының бүдүрүдөгө эргелениң улуг совхозтарының бирээзи. Инда нитинги малы база хөй. Совхозтун ажил-ишчилеринин нитинги малына бо чылдын 4,700 тонна сизген белеткээри бүдүрүдөгө планнада көрдүнгөн.

Мал чөмнерин белеткедиге совхознолуң ийги чартында эгелен кирген. Сизген кезилдеңиң Кызакта, Кулузунда, Элегесте чорудуп турар. Август 5-ке чедир совхоз нитинги-биле 650 тонна сизген белеткээр сараттаан. Ону итинги Кулузун бригадасы 280 тонна, Кызк бригадасы 220 тонна, Элегес бригадасы 150 тонна белеткээр. Бригадалардан Кулузунуң № 2 бригадасы (бригадир А. П. Богданов) хамыкты мурнап, дөре көргүзүлгү ажылдап турар.

Совхозтун чаягар бүткен сизген шөдөринде сизгениң үнүжү аажок тайыс болган. Иччагаш Кулузун суг-бараан фермазының коллективин баштай хөй чалыг сизген—лөшөрлөң ажаап алышының чоруткан. Механизаторлар Сат Калың-оол, Алезей Овчинников, Сат Эрес-оол олар 120 ажыг гектар лөшөрлөң каш-ла хонук итинге кезип дооскан. С. Калың-оол биле А. Овчинников чамдык хуннерде 70 гектар чедир кестирип турган. Тракторист Сат Эрес-оол хунде 18 гектарны кестирер нормалыг тургаш, 25 гектар чедир кестирип, болуңуң өөрүндөн база дуурак чөк ажилдаан. Ам оларның кайызы-даа чалгар бүткен сизген кезилдезинде ажилдап турар.

Сизгени бөүлү, сараттаар аажыга Кулузун фермазының саачылары болгаш эвэдди оолдар, кыстар илеп-

Малга хөй чөмни белеткээл Бүгү аргаларны ажыглаар

«Элегес» совхоз—Тандының бүдүрүдөгө эргелениң улуг совхозтарының бирээзи. Инда нитинги малы база хөй. Совхозтун ажил-ишчилеринин нитинги малына бо чылдын 4,700 тонна сизген белеткээри бүдүрүдөгө планнада көрдүнгөн.

Мал чөмнерин белеткедиге совхознолуң ийги чартында эгелен кирген. Сизген кезилдеңиң Кызакта, Кулузунда, Элегесте чорудуп турар. Август 5-ке чедир совхоз нитинги-биле 650 тонна сизген белеткээр сараттаан. Ону итинги Кулузун бригадасы 280 тонна, Кызк бригадасы 220 тонна, Элегес бригадасы 150 тонна белеткээр. Бригадалардан Кулузунуң № 2 бригадасы (бригадир А. П. Богданов) хамыкты мурнап, дөре көргүзүлгү ажылдап турар.

Совхозтун чаягар бүткен сизген шөдөринде сизгениң үнүжү аажок тайыс болган. Иччагаш Кулузун суг-бараан фермазының коллективин баштай хөй чалыг сизген—лөшөрлөң ажаап алышының чоруткан. Механизаторлар Сат Калың-оол, Алезей Овчинников, Сат Эрес-оол олар 120 ажыг гектар лөшөрлөң каш-ла хонук итинге кезип дооскан. С. Калың-оол биле А. Овчинников чамдык хуннерде 70 гектар чедир кестирип турган. Тракторист Сат Эрес-оол хунде 18 гектарны кестирер нормалыг тургаш, 25 гектар чедир кестирип, болуңуң өөрүндөн база дуурак чөк ажилдаан. Ам оларның кайызы-даа чалгар бүткен сизген кезилдезинде ажилдап турар.

Сизгени бөүлү, сараттаар аажыга Кулузун фермазының саачылары болгаш эвэдди оолдар, кыстар илеп-

ИДЕОЛОГУТ АЖЫЛДЫ ШИТИРЛИИ-БИЛЕ КУШТЕЛДИРЕР

СЭКП ТК-нын инов Пленуму болуп өткөнүнөн бээр бир ай ачын турар. Бу уенин иштинде Пленумдун шитирлеринин төөтүлүг идеяны коммунист, ажалын, колхозчу болгаш совет интеллигенция бүрүндө четкен.

Пленумдун шитирлерин ажалын чон сагыш-сезимини ханын чондун чүдүтүгүнү хулаа алдышкан, келээ ажал-агышын, уастириу, транспортту, тудугу болгаш култура тургузушунунун хөгжүлөдөгө чал-чаа четкиликтер дээр бекти патриоттук хулаагелерини ал турарлар.

Чоокта чаа Барын-Хемчик районун партия активинин хуралы болуп өткөн. Орта СЭКП ТК-нын инов Пленумун шитирлеринде дүшүрү райондун партия активизацияларын сорулааларын дугайында парком секретары эш Н. С. Бойдуун иделеткени дыйнап чугалашкан.

Партия активинин хуралы СЭКП ТК-нын инов Пленумун шитирлеринде болган эш Н. С. Хрущевка удурутган СЭКП ТК-нын Президиумуну Кылаттын Коммунист партия-биле харылаа дугайында чоруду келген бүгү-ле угалышкынары болгаш хемчелерин чугалат деп тектен.

Барын-Хемчиктин партия активизацияларын партиянын ХХП съездинин, СЭКП ТК-нын оон соода пленумунарынын шитирлерин боттандырышкан, идеолоттук ажал талазы-биле чамдык экижиделерин чедип алганын илеткелчи болган санал берген эштер демделегенер. Райондун ажал-агышлары бо чыдын партия чартында күрнөгө эст, сүт садарнын планын ачкыч кеткен.

Чон ортузун партиянын политмассалык болган организаци ажалды кичи тургусканын түнеленде «Кара-Коз» колхоз (партия активизациянын секретары эш К. Дырттай, колхоз даргасы эш К. Дамдын, кездэ Совет даргасы эш Оуур) чарты чыда күрнөгө сүт садарнын планын 108,8 хуу, ээтин—115 хуу, дүктү—121 хуу күсүдип, райондун еске ажал-агышларын дээр ажалдаанар. Партиянын идеолоттук

ажылынын дөштинг чоруу бирги эел-четге будурдуге планынын күсүлдезини тодаргай түнелдеринде илереп турар болгай.

Бо талазы-биле алырга, райондун партия активизацияларын массалык ажалында амыдыралдан хоорук, сүз барымдаалар чорук ам-даа чайлаттырмаан. Паркомдун идеология индизинин мездини сүзүлүр, алырга, районда 27 агитколлективтер 500 ажал агитаторлар ажалдап турар, 17 лекторлар бөлүктөрүнө 223 дээр, доосона дээр болгаш ортумак артык лекторлар бар. Олар яны-бүрү темаларга бирги чартык чыда 690 ажал лекциялар номчашар. Бо бүгү сан талазы-биле хей ышкан сагындар, а шынары болгаш дөштинг көр болса, байдал дүвүрөзүнүн дээрин актив хуралы айткан.

Күрнөгө дүк садарнын бирги чартык чыл планын район күсүлдезини берган, 100 баш төрүүр малга онаштыр 61 хураганнар, 59 аналар, 78 бызалар аддынган азы колхозтар болгаш советтар нитиин-биле 43000 баш чаш төдү чедир алаан.

Сүт бүдүрөшини нити чыдады 91,3 хуу күсүлдезини ийке азы өрткөн чылдын бо теле турганына болгаш, 121,4 тонна кудулаа. Чон ортузунга масса-политиктик ажалды чорударга сүз барымдаалар чоруктуу уруктарынын тодаргай херешчи мындык болган.

Ираккы едарларда малчынарын култура-амыдырал хандырылаан улам-на экижидер сорулга-биле агитаторларын, медицина, ветеринария болгаш садыг ажалдаачыларын тургустунган агиткультбригадын айда ийн удаа уналуру турар дугайында Барын-Хемчиктин паркому апрель айда доктаал хулаа алган, агиткультбригадын бирги үнүшүктүн организастап чоруткан. Ону малчынар улуг өөрүшкүлө-биле хулаа алдышкан, уламчыл чорударын күзөңнөр.

Чогуу чүчүн чыдагааны-биле чүе ийик, ол эки эгелешкени ара соксаан. Бо хунерде Час-Адыр, Сукнак-Тайгада, Кызыл-Тайгада, Ак-

та, Бала-Колда малчынарга медицина, ветеринария, садыг ажалдаачылар, агитаторлар барбас, олардын чыгыткан солунары ай-айы-биле четпес, ол дугайында негелделер хун бүрү район активизацияларынга кээп тургаж, айтыры шитирлеттин-мейн турарын санал берген активтер шын шүтүмүздөнөр.

Идеолоттук ажалга хуузунда доктаамал киркирип бүтү удурут ажалдаачылардан СЭКП ТК-нын Пленуму негөн. Мынд турбуге чон ортузунга масса-политиктик ажал дээр, чүте партия ажалдаачыларынын херес-дир дээр хөвөнүг чамдык ажал-агыш удурутчуларын парком ам-даа сүзүлү билиндирип шыдааан.

Борта «Барлык», «Шеклар», «Тэди» советтарын директорлары Н. Макальский, В. Коблов, Б. Чюдюк, «Сельхозтехника» салбырындын начальниги Г. Силкин, лектор начальниги Середин, район орделекчиси М. Даржаа олар хамаарышар. Олар чартык чыл иштинде чон ортузунга чыгыс-даа катан лекция азы илеткелчи кылдышканар. Олар бир-тээ кижилер-биле ажал кылбаан болганда, боттарынын хулаагелерин канчап-даа чедипкирип күсүлдеп шыдаастар. Оларын хун бүрүнү практиктик ажал-чорудулаа канделер-бюрократыг стил эзелен турар дээрин бидитирген.

Актив хуралын ажалында СЭКП обкомунун бирги секретары эш

С. К. Тока киришкен болган делерей санал берген.

— Ам чугаа болза СЭКП ТК-нын инов Пленумун шитирлерин амыдыралга боттандыра дээр чер-черде чогуу чүчү кылганы, кандыг чаа чүдүлөр, солун эгелешкенин кылдыгынын дугайында чоруп турар. Ичанмыже актив хуралына илеткелчи болган санал берген эштер бо талазы-биле тодаргай чүе чугалашкандар. Моон ал көрөгө эгелешкээр чорук ам-даа бар-дыр — деп, эш Тока демделеген.

Райондун девискээринде Бугу-эвилеге онза чугула ужу-дузалык дээр-дүгү комбинацияны болгаш Ак-Довурак—Абаза автордук туудун чоруду турар. Бо дугайында илеткелчи болган санал берген эштер мыттаанын шын эвес деп санамашкан. СЭКП ТК-нын инов Пленумун шитирлерин күсүдир дээр райондун партия активизацияларын тодаргай сорулааларын эш С. К. Тока айткан.

Санал-оноаларга үндөлөшкөн, СЭКП ТК-нын инов Пленумун шитирлерин амыдыралга боттандыра-биле хонук-хуусаанын, харымдар кижилерин тодаргай айткан хемчелерин ажалдап кылгаш, партия эге организациаларын таралды берген паркомга, оон идеология индизинге актив хуралы сумелзөн.

Т. ТАЛГАНЧИН, «Шынык» корреспонденти.

Хоорай тудуун экижидер

Чадаана хоорайда сөөлгү чыдарда чуртталганын, култура-амыдыралдык албан черлеринин эзел хей чаа туудуларын кылдыган болгаш ажалдаа кирген. Маназ өрткөн чыдын даш-биле туткан хлөб завод, ийн чыл бурнугар ажалдаа кирген далган дээрбери, автотранспорттук даш-биле кылган гаражи болгаш конторасы, орук туудунун Чадаана участкагун конторасы база оон септелеге баазасы кирип турар.

Оон-биле кады кудумчуларнын чагайжылдыгы хоорайнын чамдык кезенде база чоруттунган. Хоорайнын топ — Ленин кудумчузун 2 километр чедир асфальталаан. Ол кудумчуну ногаачылар талазы-биле чамдык албан-организация черлери, чуртталгачылар эзел ажалдарын кылгашкан. Ичачарга тарып олурткан мыштарын камгалаар талазы-биле хоорай Советинин күсүлдеп комитеди-лаа, коммунал конторасы-даа кош-ка ажалдап турар. Хоорайнын Ленин кудумчузунун алды кезенде 108, 106, 104, 102, 100 дугаалык болгаш оон-лаа еске бажынарын дугуна тарып олурткан мыштарын камгалаваанын мал-маган үрөгү-деп, чил каапканын кургап, чамдыктары кээп ушкудан.

Инда тууду турар чаа туудуларын хоорайнын негелделерин дүшүрү кылдырын хун бүрү хөгжүр оор амдыралымы-даа, хоорайнын келер уезинин перспективасы-даа негеп турар. Мындыг турбуге хоорайнын төп кудумчуларында бо чылын бекти чыгыс кээп ийн бажынарын массалык-биле тууду турар. Илангы «Ленин», «Малчын» болгаш «Тараачы» кудумчуларында тууду тургусканын шынарын экижидер херек. Ол кудумчуларын кайы-даа талааларына моон сонгар тууду чуртталганы болгаш еске-даа туудуларын тууйбу база даш-биле 2-3 кат кылдыр болза, дыка таарымчалык болур ийик.

Ол ышкан хоорайнын кудумчуларын туудурын, ылангы алам-бүрү көвүрүлгелерин амылгааштан эгелен, негелде сугаар кылза чогуур.

Хоорайнын чагайжылдыгына, оон ногаачыларына албан-организацияларын кириштерин-биле чегелештер чуртталгачы чонун кужун база калбаа-биле организастаары чугула бооп турар.

Г. КОМБУ Чадаанын № 1030 орук участкагун орук мастери

ТЕВЕ КАДАРЧЫЗЫ

Августун тунааргай инов хунерини бирээи, Албан ужурунда, Таңдын «Межегей» совхоз баар дээр Кужурул-Булуңдун Адыр-Тейлен бар чор мен.

Бичемден ойнал өскен черимге үр үеде чорбаан болган моон мурунда хой кадары чоранын Хараар-Тейни, Шокор-Органы көөрүмгө шаандагы байдал дүште чүе-даа деп сагындар болган. Каш-ла чылдар мурунда бо чераерде хола харатанарлыг, азы окуту, экижидер хуу чыткан. Ам кайнар-даа көрөгө тараа-ла, тараа. Олар-Хову—«Коммунизм» хереди» колхозтун эгелетараалан участогу. Кужурул-Булуң—«Межегей» совхозтук тараалык шөлү. Мында шитирлеттин кур чери чеке тектар дээр боор.

Бо-ла бүгү коллективтик ажалын түнелдирип кылдыр болуп чораш, улуг эвес чооганы кеше хал келгеш-де, 40 ажал хире теле сүрген кижиге ужураж бердим. Хенерте болган бо ужуражыга менээ тоолда чүе деп сагындарган. Чорук улуунун чачынын сугаар ол кижиге-биле менделешкеш, оон инай ажал-иш дугайын чугалажы берди.

Ужураж берген эжим эгезинде илангы-ла чугаарык эвес кижиге болган. Кижиге айттыры салырга, оон ол доран харылаас, эзелен болган чугалап эгелээр. Бо кижиге чугаа эрвесе болза, белек-не ыттаас, шынын аларган чорур хире. Оон кичинейги теверлер-де... Теверин эзелен каш кустунап каарга, оон теверини сиртегер дүктерин селгендир иде-иде бааштарган. Шап ичачар «ийи-чачыстанды», чугалажып каап чоруваста, чонун шаг-үеде бээр ыражыл чораны:

— Сары-булун сарыг чезээ Сагын көрүп сагалдады, Сарыг шоккар чазак малы Садырдыр дешкиледи — дийр Кужурул-Булуң бо-ла кестүп кели.

— Мен «Коммунизм» хереди» колхозтун теверини Оюн Менге деп кижиге мен. Бо теверини ам таптым-ла 15 чыл кадарып келим. Боларын кужурулдын чоранын бо—деп, эжиминин чугаа-сооду ам-на үнүп келим.

— Бадарчы Оюн Менгенин дугайын моон мурунда солундарын номчан-даа, радиолон дынашан-даа болузума, а оон чогуу боу-биле ужуражып көрбөөн-де болгаш мен. Теверлар дээрте республикада

кап-ла сангыг кижиге-ле болгаш, ичачан эш Оюн Менгенин ажалдык-биле тапкыр-дыр, оон азынга баар-дыр деп шитирлерим.

— Эзелен хой чылдар өрткөн-дир. Чогуу бо малдын ажал-дузаанын, ол ышкан оон ажал эгелештеринин талазы-биле болунарын арга-дур-жугуларын дугайын чугалап берип көрүнөр—деп, Оюлдан диледим.

Ол эзелен боланып чоруй чугалап эгелели:

— 1948 чылдын күзүндө колхоз кезигүнде киреги-биле бидир-шишкен кырым. Мын колхозка хулаа алган. Ол-ла чылын колхозтун баштаар чери теле маалы малдарын менээ сумелзөн. 17 баш теверини хулаа алдым. Ажал-чачындан, аштанар-чемениндин эгелеш, еске азырал малдар-биле дөмейлешип ужур чок мал боор чүе-дир. Ангы үеде мезон кадамында 120 баш теле бар. Оларын иштинде—40 аданар. Бо чылын 18 эгелден 18 баш болганарын менди алдым. Теверлер ийн чыл болгаш төрүтү шүтү чачыл. Ичачал-даа энгил теверлери буурага «йи-шаада кадар болза, еске мал ышкан чылдык-даа төрүп болур. Ичачал-даа болганарын халчак арган, ырмак чүевер болур.

Теверин дүгү февраль айдан эгелеп түлөй бээр. Чогуу кыргызда беш айда эгелээр. Мындыг болганда доктаамал калатка тургузары чугула. Ол үеде хелүн өртүр харатанын, арга-чыгыш черлерге кирбесе дээр доктаамал калатка тургузары чугула. Тевер болганар деп барганда колчуг хамагаланыр, харин-даа каяжар кап чаа бар. Мынчангаш кадарчы кижиге теверини менди оолдур дээр, оон салышкан, бүдү хайгааран кадарлары чугула.

Чоокта чедир-ле чамдык удурут эштер бекти теверини малга санаас, оон аштаас, сусуваас-даа, могол-шылаас-даа, машина-трактор-биле дөмей мал деп санаар чоран. Ол дээрте окта шын эвес болат. Тевер кайы-даа малдардан дорз аштаачал, ичачал-даа оон толуучалы чүлөндө да белек, оон хырын шак мынды бичи. Бир эвес койнуң бир хонукта чир ситенин тулан дээр улуг аданга чирти болза, ол оон ийн хонукта чир ийик.

Тевер малды Тыва АССР-ге өстүрү болурунун бүгү-ле таарымчалыг аргалары бар. Бо малдын ээли-даа, дүгү-даа дыка ажыктыг. Бир кило-

грам тевер дүгү 7—8 рубль чедер бээр. Бир эвес чыгыс теверин дүгү өртүм-даа 6 кг деп санаар болза, мында ол теверин 48 рубль ортуган ажал-агылга кирип аск болур. Тевер эддинг шынары еске эгелештерден канчап-даа кудулаас.

Тевер мал—улус ажал-агымынга, ылангы транспортка улуг ужу-дугула. Машина, трактор чедип албас черлерде кадарчыларга ситен, силос, дүс, оттулар ийн сөөртүп чедирп бөөринге таарымчалыг транспорт тевер болуп турар. Эрткен кызын бистик колхозтук малчынарына — Эзелен-Дугаа кыштаан О. Бегине, Калбак-Бедикке кыштаан О. Соктайга, Куузуунуң-Чоогага кыштаан М. Чараштайга мал чедип, ол ышкан колхозтук Шангада, Могойда, Эзелесте, Ден-Теректе сүт-баран фермаларында ситенин болган силосту шанагыг теверлер-биле доктаамал чедирип берип турган. Моон ангыда, кыс теверинин сүдүн мен боода-рымга, чеме ажалдаан база-ла чугула. Теверин бир саарга-ла 1 литр хире сүтү бар. Хуле он-даа катал саап болур. Сагын сананда-ла ол хире сүтү берип турар. Сметанын база ап болур. Теверин эткир, сүт-күр, дүккүр болуру оон азыралдык хамааржыры чугаажок. Бир эвес оон азыралын болгаш ажалдаанын дугайында доктаамал сагыш салыр болза, тевер мал улус ажал-агымынга дыка улуг дузаны чедирер.

Мен өрткөн 15 чылдарын иштинге бодумунуң кадарып турган теверлерде колхозтун нити орулаанга чылдын-на ортума-биле 4000 рубль орулганы кирип келим. А бо чылын колхозка 600 ажал кг дүктү киридим. Бир эвес оон акшаже шитир-чедер болза 4800 рубль болур.

Теверинин ажал-ижи колхоз баштаар чериден канчаар үнелеп көрүп турарыл дээрин сонугурадым. Оон өг-буленине шүтү 6 кижиге бар. Эң биче уруу ам чаа-ла 5 айлыг. Колхозтун баштаар чери Оюн Менгенин өөн септеди, кыштакта бажын кылдырып бээр дугайында бичи-даа сагыш салбайн турар. Чоокта чаа 5 метр кидис берген, оон өрткөн ажал тевериндин калып алган. Материалдыг чагай чүдүлү ботурун турар кижилерин амыдырал-чуртталганын хандырылажыч чогур кичинейги салыр дугайында негелдени ол колхозтун баштаар чери чүе күсүлдеп турары?

И. НЕЛИК-СЕНГИ.

ВИТЕБСК ОБЛАСТЬ. Браславский будурдуге эргеленин «Маяк» колхозунда бо чылын тараалар, чигир сөйлөм, картофель болгаш еске-даа культуралар чаалааштыр чуртталгачы чонун кужун база калбаа-биле организастаары чугула бооп турар.

ЧУРУКТА: колхоз даргасы М. П. Прусак (солгай талаянда) болгаш хову бригаданын бригадир А. У. Пушка кукурузаны көрүп турар. Фото Г. УСЛАМОВТУУ. СЭТА-нын фотохроникасы.

ле кукурузаның 350-400 центнерден эвээш эвес ногаан массасын алган турар.

Тудугжу бригада

Тес-Дем райондун «Коммунизмче орук» колхозунун коммунист эш Нам-оолга удуруткан тудугжу бригаданын 30 ажал кижиге ажалдап турар. Олар бо чылын Дагиди Овурун бот-орулга-чарыгалыг хой-ийи бригаданын төвүнге, чыгыс өргөн-даа чок турган черге, 2 муң хойнуң кажазын, 3 аал ишти чурттаар бажыны, бир кызыл булуңу туткаш, кудукту каскан. Ам инда ийн аал ишти чурттаар бажынын ханазын база салып эгелешкенер. Ол ышкан

Шолук-Аксинин сүт-баран фермазында дөрт чуртталга бажынын, бир иек тарып пунктуну, бир чубар бажынын, сагалы, кызыл булуңу тууду дооскан. Малчынарын чыгыс тагарында инектин, хойнуң ийн-ийи кажааларын база туткан.

Бригада болуңуң кужу-биле 25 муң тонна чугайын, 70 муң тууйбу-ну белекпен алган. Олар ам ийн хой-ийи бригаданын төвүн дерип кылдыр соруладыг.

Н. ДАЖЫНМАЙ.

Бора-Шайнын малчынары

Өвүр райондун «Коммунизмче орук» колхозунун Бора-Шай салбырындын малчынары бо чылын багай эвес түнелдерин көрүтүп турар. Мында сүт саалдазы хун бүрү көвүдөп турар. Сүт саалдазын көвүдиринге инек кадарчылары эвөөш эвес дугу-хуузу кирип турары чугаажок. Илангы кадарчы С. Кочучаевин ферманын ажал-ишчилери мактап турар. Оон кадарган инектерин баш бүрүзү инов айда хунде 3 литр сүт берип турган болза, сөөлгү теле 5—6 литрин берип турар апарган. Салбырындын еванчыларын тергизинери М. Кек, С. Ханды олар колхозтун Хундулак самбыразында кирген. Фермалар аразында калбарган чарыштын бирги черин Арыг-Бажы сүт-баран фермазы алган.

Салбырын малчынары бо чылын малдын чаш төлүн камгалап алып талазы-биле эки көрүзүлгелер болган. Арыг-Бажы фермазын инек кадарчы С. Кочучаев төрөөш

87 инөндөн 87 бызааны, Ак-Кежит фермазынын кадарчылары М. Таалыр 66 инөндөн 66 бызааны, С. Согпа 56 хунажынындан 56 бызааны, Б. Очур-оол 53 анык инөндөн 53 бызааны чидирип чокка камгалап алган, ам инектерин хун бүрү не-медде дензилиг кылдыр кадарып турарлар.

Сөөлгү үеде тайгада малчынарнын хандырылажыч кол кичинейги салып келген. Садыгы эш Кочуче-оол малчынарга үзүк чок берган, оларын чыгыларын күсүлдеп турар. Кинемеханын комсомолчу М. Халас малчынарга кинону көрүзүп, оон угалын тайлылдар берип турар. Почтачы М. Биче-оол солунарын, чагааларын үрүтүчү чедирип келген. Бора-Шайылар бо чылын боттарына алган социалисттик хулаагелерин ажал күсүлдеп шы-даар.

Д. ЧИМБА.

Урулар эни дыштанган

Тождо Азас Хөлдүн үнүш-бой-дузуун чарачын анаа келген кижиге ботура магадаар. Баш чыл бурнугар оон өрнөгө пионер лагерги тургустунган. Анаа колхозчуларын, ажал-чынарнын уруулары дыштанып турар. Бо чылын лагеринин бүгү көрүстүрү урууларын чуртталганын таарымчалыг кылдыр эде кылган. Инов 1-ден 30-ге чедир уруулар анаа эки дыштанганар.

Лагерге дыштанып турган үезинде уруулар республиканын Дээди Советинин, район Советинин депутаттары-биле болган Москванын, Ленинградтын, Красноярскийн чамдык

туристери-биле, чурукчулары-биле ужурашканар. «Совет Тыва» колхоз лагеринин урууларын сметана, ээт, сүт аймаа-биле эки хандырып турган.

Лагер урууларнын дыштанылажыч шын организастап келсе-даа, чедир кылдырмаан чүдүлөр ам-даа бар. Лагеринин девискээри өмн өртүр бичи, спорт шөлү чок. Столова биле кучка ам-даа четке кылдырмаан. Райондун культура индизин лагерге дерт удаа кино көрүзүрүн аазан хирезинде-ле, херек кырында чүлө ийн катат көргүскен.

С. САЯН.

Арагалаашкынга удур демисел—бүгү хөй-ниитинин херээ

Индиге болза-даа ниитинин будурулгезинге киришпес, арагачылар, прогудыштер, магысгалчак амыдыралдыглар инаа база илереп турар. Ол шаарлаан кижилерге удурут демиселди мында уруушкучулар, эш-хуузуңуң суудуңуң кезигүнери биз-ла күштердин турарлар. Чыжаа, колхозтун кезигүнери санаттыкы адган, анаа доктаамал ажалдаан, үрүтүчү арагалар турган С. Ошкуч Саарнын хереди эш-хуузуңуң суудуңуң үш удаа көргөш, алак сөөлүнде райондун улус суудуңуң шилчидип бөөрге, ук сүд оон ийн чылда шөлүлү чоруткан.

Индиге болза-даа ниитинин будурулгезинге киришпес, арагачылар, прогудыштер, магысгалчак амыдыралдыглар инаа база илереп турар. Ол шаарлаан кижилерге удурут демиселди мында уруушкучулар, эш-хуузуңуң суудуңуң кезигүнери биз-ла күштердин турарлар. Чыжаа, колхозтун кезигүнери санаттыкы адган, анаа доктаамал ажалдаан, үрүтүчү арагалар турган С. Ошкуч Саарнын хереди эш-хуузуңуң суудуңуң үш удаа көргөш, алак сөөлүнде райондун улус суудуңуң шилчидип бөөрге, ук сүд оон ийн чылда шөлүлү чоруткан.

Тараа хулаап алып пунктунун ажалчыны Филимонов дээрин үрүтүчү арагалар, ээрин алган, кадайын өттөө чорун илередип турар-ла, ук организациада эш-хуузуңуң сууду хулаанын херези амыдыра чедир көбөй келген. Райондун харылаа конторазында ажалчы Текин дээрин база-ла арагалар чорукка хандыжып, өг-буленине төлөп чок чорун илередип турар-ла, ол кижинин дугайында инаа хөй-ниити организациаларын боттук хемчег албайн турары эделтин.

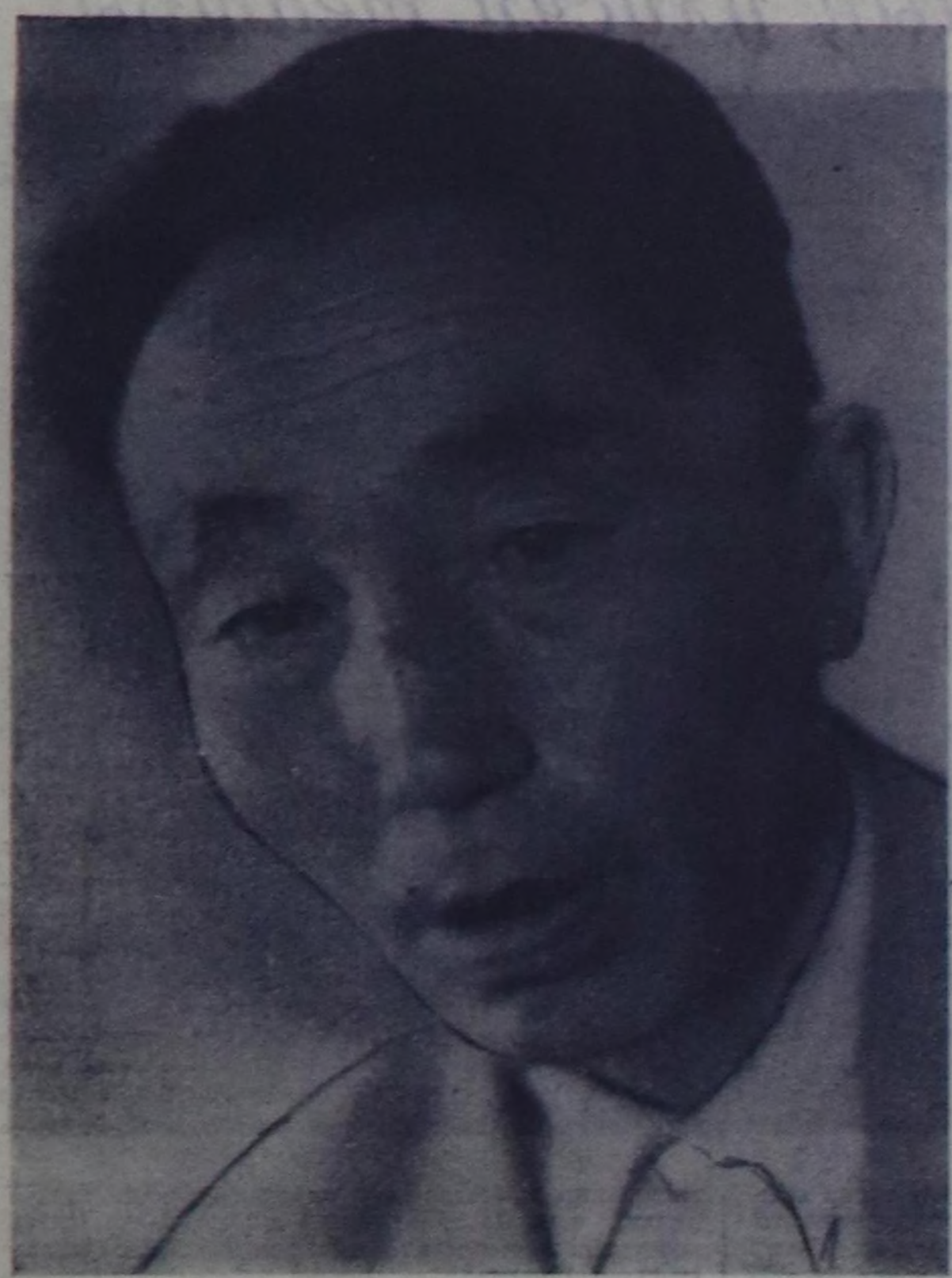
Улусчу дружиналар, эш-хуузуңуң суудары болгаш еске-даа хөй-ниити организациалары боттарынын шүтүмү-биле чогуур хемчелерин алганын түнеленине, дыка хей хамаалылар чогуур түнелдерин кылды, ажал-чачында четпестерин эдил ап, ниитинин будурулгезинде илелкил ажалдап турарлар. Индыг болза-даа арагачыларга удурут демиселди райондун чамдык хөй-ниити организациалары ам-даа четпес чоруду турарын маалда база демделегер херек. Чыжаа, «Совет Тыва» колхозта, райондун харылаа конторазында, тууду участкада болгаш тараа хулаап алып пунктунда улусчу дружиналарын болгаш эш-хуузуңуң суударын ажалчынын кошкандан ол организациаларда арагачылар, күш-ажалдын сагалыга-чурумдун урукчылери ам-даа хөй болуп турар.

Улусчу дружиналар, эш-хуузуңуң суудары болгаш еске-даа хөй-ниити организациалары боттарынын шүтүмү-биле чогуур хемчелерин алганын түнеленине, дыка хей хамаалылар чогуур түнелдерин кылды, ажал-чачында четпестерин эдил ап, ниитинин будурулгезинде илелкил ажалдап турарлар. Индыг болза-даа арагачыларга удурут демиселди райондун чамдык хөй-ниити организациалары ам-даа четпес чоруду турарын маалда база демделегер херек. Чыжаа, «Совет Тыва» колхозта, райондун харылаа конторазында, тууду участкада болгаш тараа хулаап алып пунктунда улусчу дружиналарын болгаш эш-хуузуңуң суударын ажалчынын кошкандан ол организациаларда арагачылар, күш-ажалдын сагалыга-чурумдун урукчылери ам-даа хөй болуп турар.

Тууду участкагун чамдык ажалчынын коллективтик арагалаашкын организастап, авас азы шалың «сүзү» дийр, буруу шалыңтан бак чачылды демөөр барымдалаышкан турарын демделегес артажок.

Бо бүгү четпестерин бодуңуң турарын кодулт чыдагааны болза, тараа хулаап алып пунктунун директору Полев, райондун харылаа конторазынын начальниги

ХОИЖУ БРИГАДАДА

Дуржулгалыг малчин Монгуш Делбинойг удиртган. «Чыраа-Бажы» совхозта хойжу бригада — бистий республикада эц дээр ажилдыг хойжу бригадаларынхныг сагшигч кирип турар. Ук бригадын төвү эки шьнарлыг кылдыган, хойжулар культурлуг чурттап турарлар. Бригада бо чылдык бириг чартында эки көргүзүлгөни чедиап ал, төөрүр беш муң ажыг хойнуң чус хой бүрүзүн...

Колхозчу тудугжуларнын чедишкени

Чөөн-Хемчик районун «Искра» колхозунун тудугжулары чаа тудугларны калбартакан. Изы-бүрү тудуглар кылырында 2000 кубометр иштис белектер турган. 1985 кубометр иштеткен алган, оң иштинден тудуг уюштуруучулар болган пилорама чамында өсөртүп дүжүргөн 1875 кубометр. Артан иштис өсөртүп доозарына белектер кошкан автоматизация чалаачы ургутуу ачылдып турар. Хойжу бригадаларнын төөри — Удуг-Оймакта болган Дооскарада 6 чуртталга бажыны, 2 чунар бажыны болган 2 кызыл булууну, арыглар бажынынын башчылар тудуп дооскаш, ажылаада кирген. М. Контар-оолдун тудугжу звеносу Чодарда хойжу бригаданын төвүндө 2 аал ишти чурттаган бажыныны, кызыл булууну, чунар бажыныны, насосту удуг кудукту бажыныны, арыгларын чегин тудугларын дурген доозарына белектер турар. Көдө ажы-агыйнын тускай эртемнигерине 4 аал ишти чурттаган...

Математик-биле ужуражыгас бир-де катан садмга мичаар өгөлөн чүе. Хлеб болгаш чыгир дөш, аар-саар чүевер саа шаан алдыр биле садмга чүгүрүп чедер маан. Улуг эвес өрөөл иштине ээлекер бандан кижилер-ле энежок. Чыскаалдыр турупкан садым алычкыларнын соонда аажок улуу, кылчыг, хамык улустан булан турар эр тур. Мен оон-биле кочка туруп алдым. Мен болум база-ла белек эвес дээр ууң киж мен, а ол эр менден бир баш хире ууң. Арганымаар, ак шыралам, хургул карактары чымык, калчан баштыг, далаем хавактыг ол киж, буу-хаа чен деңизден, шак-шок кылдыр самбың калкан чолдак, семс садмгы херэжечке шыгала көрүп алган, карак албайн кайган тур оң. Ээлдече турган кижилер чоорту өвөжөн, садым алычкылар уруу-сууруктан ууңу-ле тур. Ууң эрнич мурунда дөрт хире киж арты. Угадам берген кадай киж садым алган чүр-хөөнүге ажадыраан, санаачыч суктуган, а садмгы самбыңдык борбак эрегелерин сөөлүг катан ундур-кир калкылапкан, садым алычкынын төвөр ужуруду ак-шамзынч туңун чугаалаан тур. Мурунда ууң эр менче хая көргөш, арнын чыктыг сурей бырыштыр, бажын чайгаш, таарышмаан аян-биле чугааладым: — Ыччаарга багай-дыр... Кайын боор ол. Мен чунуң-даа ужурун билбейн, оон удуз айтырдым. — Чүү болду, тала? — Бо садмгы арай-ла шын эвес каптар киж ишкыштыр. — Кандыг «шын эвес» дээрнер ол, мңар? — Ол кадайдан 20 көпекти арык-ка апты.

Амыдырал хандырылганын темазына

Чарышка боттуг түннел херек

Беза чоңуң, малгыга малчынарнын амыдырал тулгузын улам экижидер талазы-биле Барыш-Хемчик району бо чылдык бириг чартында чамдык ажылар чөртүтүнган. Бириг чартык чыда 18 чаа чуртталга бажыны, 68 калов-калар, 53 арыглар бажынар тудуунган. 93 бажынарже радио точкаларын кирген болган 32 радио-приемниктерин малчынарга салып берген. Тус-тус бажынар талазы-биле чарышка «Мурнакчы» колхозта чеди уругларнын иези Шамбу-оол Бөрүк болган колхозтун почтачыны Байрты Белек оларнын бажынары аки болгулаан. Оларнын бажынары арыг-шевер, эки шынарлыг херекселдер-биле хандырылган, херим кажазынч дөвөскөри, бажык чанында тараан ыштары «ескелерге үдегерлиг болуп турар. Оон-биле кады чоңуң амыдырал культуранын белир талазы-биле чамдык черлерде байдалын багайын демдегезе чогуур. «Барык» совхоз 1963 чыда малчынарга 10 чуртталга бажынарын туду турган, чүте 2-ни туткан, чагыс-даа арыглар бажыны, 15 печкалардан чагысты-даа кылбаан. Ол ышкан «Шеклор» совхозта, «Большевик», «Малчы» колхозтарда байдал база ыңдыр. СЭКП обкомунун бешки пленумунун шийтпирлерин амыдыралга ботандырат талазы-биле хемчеглерин организастыг ажил-биле быжыгларны, чарышка боттуг уре-түннелдерин чедип алары эргежок чутула. К. КАЛГА-ХӨӨ.

Ол дугайын база бодаза

Бо аени номчуй каапкан, номчуку чуну база эки чүе ирги деп соугурап азы билеп алыскай бери магат чок. Номчукуңуң ол сеткилин хандырып, чүеңиң алыс ужурун тодарды кааптайн. Июльдун иези хуңеринин бир орденде Устү-Чайлаг-Хемде № 3 сүт-бараан фермазында уецтичкер ачылдып турар Уртун-Назын ашакка дужуп, оон ажил-ижя, амыдырал-чуртталганын биле таныжар аргалыг болган мен. Аныяндан күш-ажыл кылган чачыккан колхозчу араг ферманчыл мурунчак ажил-ишчилеринин чедишкенин мактап, демдегезе, ажил-иште четпестерин бар бооп турарын хомудуп чугаалап орган. Бөдүүн ажилчын көстөмүзүн соолай талакы карманьдан шапирсоу ушта оң алган, серенгиин шап, оозун кымысп алган, улай-улай соргулапкан, ам-на чугаалап унау: — Илет, огулм, колхозунун агит-бригаданын солун концертин өөрүп четтирбес аргажок мен. Ол-ла агитбригада-биле салгык Ондар Кызыл-оолдун бараан-сараанын келенинге база өөрүп четтирбестик аргажок. Парторг Дикт дарганын СЭКП ТК-нын июнь Пленумунга хол-баштыр иштиги, даштыкы байдалды түннел тайылбырлаан илетке-лекциязынга база-ла өөрүп четтирбестик аргажок мен... — даш, Уртун-Назын ашак агитбригада-биле кады келген салгыкын, парторгтун уунче бир-де чүеңге сеткили ханмаан шыралайг көрүң-дүр. Бистерни маңадып, айтыртайдым да ол эгелен чугаалын уламчылапкан. Оон сеткили ханмаан чүгү бо. Уртун-Назын Монгуш — хой уругларын, улуг өг-бүлеңи даа. Ам удавас эгелөр өредиде чымыда оң өг-бүлеңинде бириг-калстан онгу класска чедир беш уруглар школага өөренип кириптер. Ол кижилерге тааржыр, өртөз өй-тавында...

— Че, санаар-дыр, харын. Силер ак-сеткилди кижилерин нүгүлөп амдажан кижик мичаар-тыр силер — деп, хийлеримизде, семс садмгы самбын база датап арай девиден байдал-биле каа! — Математик кижик санап билбес бола, ким санап билер боор — деп, ол хөөрөм чок харымдады. — Ол дээрже мөңү хулаңем-дир. — Силер черле чадгыс борбак көпөөк-даа садмгыларга чиртпес боор силер, аа? — Алыр боор бе! Чамдык садмгылар болган-чол таарыштыр, артыр санаптар болуур-дыр. Шулу-ту-ла кайын илгил болуу айтк. Ындылар чүең ий-чагыс болгай. Оң иштинде чамдыктыр шынал-ла чамдыктыр магат чок. Олар оозун билбес. Харын боттары безин садым алычкыларга артыкка санап бериптер болдуур ийин. — А силерге индыг таварыла болган бе? — Кандыг таварыла дээрнер ол? — деп, кижим удуз айтдым. — Артыр санадып апар аан. — Болбас боор бе! Бир-ле катан садмга барган, дыма хой бараан алдым, дууш 25 акша сундум. Садмгы санап-санап, артынын берди. Мен оңу санапайн, беле-хаара туткан, карманан алган мен. Бажыкка келгеш санаарымга, акшам артынын муңдай үжөн болган. Ам хээп кайган, харын-даа девидел. Хооруктуг садмгынын мичаар когаралдыр кайын боор. Ол бистерге, совет кижилерге бузур-ле болгай. Аксеткилдер ажилдакчы-дыр ол. Оон ам, демги ашамын кармаптан алгаш, садмгыма дедир салам десе бердим. Алган бараанын оң санап көргөш, кайга берди: «Дууш беш акша берген деп боладым» — дидир. Садмгы акшамын дедир алган, өөрүп, мен мактап кагам. Мөңү база-ла сеткилим оожургай берген. Бир эвес мен, ол артык акшамы ынтайган ал алган болуучу, аринчун чок кижиле болуу болгай мен. Күрүңне мегелээмин ол болуу ийяк...

Хөй уругларлыг иелерни «Менин алдары» орден-биле болгаш «Менин медалы» медаль-биле шаннаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун ЧАРЛЫ

- ССРЗ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун өмүкээзинден шаннаары бола: ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАИОН Тос уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕННИН I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ 1. Люмдун Минчеймаа Сиднемеева — «Большевик» колхозтун колхозчуу. 2. Монгуш Бопук-кара Кек-хунаева — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. Сес уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕННИН II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ 1. Нуулар Кек Сономовна — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. 2. Монгуш Чанчак Сегбедеевна — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 3. Саая Серенмаа Дөмбүева — «Искра» колхозтун колхозчуу. Чеди уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕННИН III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ 1. Дамзы-Белек Зоя Оскурова — туубу заводда медпункт эргелекчи. 2. Нуулар Анай Мадыр-ооловна — «Октябрь 30 чылы» колхозтун колхозчуу. 3. Нуулар Анай Хаймырбаевна — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. 4. Нуулар Дутпаа Ондар-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. 5. Нуулар Канчыр Сергеевна — Чадана хоорайда өг-бүле ээзи. 6. Нуулар Селикка Кертин-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. 7. Монгуш Ангыр Бойдуевна — «Октябрь 30 чылы» колхозтун колхозчуу. 8. Монгуш Бодаган Мандырпаа-кыянова — «Октябрь 30 чылы» колхозтун колхозчуу. 9. Монгуш Бүрекей Байыр-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. 10. Монгуш Херел Кожанова — Ленин аттыг колхозтун колхозчуу. 11. Монгуш Човал Долчаева — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 12. Орман Дембел Базаанова — СЭКП XXII съездин аттыг колхозтун колхозчуу. Ады уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛДЫН I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ 1. Донган Бичи-уруг Адынов — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 2. Дукчуг Иргит Шырпаанова — Ленин аттыг колхозтун колхозчуу. 3. Дыгыр Ондар Долчаева — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 4. Кунугет Садык Орусбаева — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 5. Нуулар Бичик Анчыева — Чадана хоорайда өг-бүле ээзи. 6. Нуулар Серен Дөндүк-ооловна — «Большевик» колхозтун колхозчуу. 7. Лопсан-Серен Нина Сапыкова — Сүт-Аксы суурда өг-бүле ээзи. 8. Монгуш Белек Баянова — «Октябрь 30 чылы» колхозтун колхозчуу. 9. Монгуш Намбар Дажыева — «Искра» колхозтун колхозчуу. 10. Монгуш Натлит Даймакова — «Искра» колхозтун колхозчуу. 11. Монгуш Экзон Чуврутонова — «Тыва» совхозтун ажилчыны. 12. Ондар Балыма Иоруб-Самбуева — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 13. Ондар Бичиней Чигденова — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 14. Ондар Доруктаа Байыровна — «Октябрь 30 чылы» колхозтун колхозчуу. 15. Ондар Саглай Кунуева — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 16. Ондар Чылабай Лодайнова — «Большевик» колхозтун колхозчуу. 17. Орман Ашак Иймандаева — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 18. Сат Миния Данаева — инкубатор-куш ажымдыг станциянын ажилчыны. 19. Сат Хевек Сайын-ооловна — СЭКП-нин XXII съездин аттыг колхозтун колхозчуу. 20. Сат Шоота Шойнова — СЭКП-нин XXII съездин аттыг колхозтун колхозчуу. 21. Ховалыг Дуран Диниевна — Ленин аттыг колхозтун колхозчуу. 22. Шынгыр-оол Седажы Самбуева — «Искра» колхозтун колхозчуу. Беш уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛДЫН II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ 1. Билинпаа Надежда Шир-Дарымеева — Баян-Тала школанын кижизиткени. 2. Донган Чылабай Сундуева — «Искра» колхозтун колхозчуу. 3. Кара-Сал Куна Кунуенова — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 4. Кара-Сал Чүсүк Долчаева — «Тыва» совхозтун ажилчыны. 5. Нуулар Барымаа Калзанова — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 6. Нуулар Кара-кыс Чунуеиёвна — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. 7. Нуулар Маас Отуковна — «Тыва» совхозтун ажилчыны. 8. Нуулар Чылабай Магдынова — «Большевик» колхозтун колхозчуу. 9. Маничева Пелага Евстигнева — Чадана хоорайда өг-бүле ээзи. 10. Монгуш Анай Арандоловна — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. 11. Монгуш Бичиней Кудержикова — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 12. Монгуш Боора Чимитовна — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. 13. Монгуш Докал Дажы-Доржуева — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 14. Монгуш Ийин Байындыева — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 15. Монгуш Шондайты Делтүр Батыгонова — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 16. Ондар Анай Чаштан-ооловна — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 17. Ондар Бичик-кыс Назын-ооловна — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 18. Ондар Сержин Итикпеновна — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 19. Ондар Сүдөр Кек-ооловна — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 20. Ондар Хоороол Дагыбаева — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 21. Ондар Чайсинай Таржаева — Чадана хоорайда өг-бүле ээзи. 22. Орман Баяна Севекова — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 23. Орман Чаламба Бышак-Бараева — «Сүт-Хал» совхозтун ажилчыны. 24. Салчан Ханна Булдуевна — «Большевик» колхозтун колхозчуу. 25. Сат Анчымаа Сагынова — Чадана хоорайда өг-бүле ээзи. 26. Сат Бавуу Аратынаева — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. 27. Ховалыг Балабай Хаажыкова — «Чыраа-Бажы» совхозтун ажилчыны. 28. Шоева Антонина Дмитриева — Чадананың автотранспорт которанын ажилчыны. НАА-ХЕМ РАИОН Сес уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕННИН II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ Лопсан Салымаа Мартыева — «Октябрь 14 чылы» колхозтун колхозчуу. Ады уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛДЫН I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ Доржу Прасковья Гаприлова — «Совет Тыва» колхозтун колхозчуу. Беш уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛДЫН II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ 1. Алимова Евгения Салдыева — «Коммунисте орук» колхозтун колхозчуу. 2. Анай Айна Ак-ооловна — «Октябрь 14 чылы» колхозтун колхозчуу. 3. Бочкарева Дарина Мамонтова — «Бургулар» колхозтун колхозчуу. 4. Гусева Зыла Петровна — Бель-бей суурда өг-бүле ээзи. 5. Давалай Айна Касинова — «Тилдече» колхозтун колхозчуу. 6. Невелина Марьяна Тимофеевна — Сары-Сен суурда өг-бүле ээзи. 7. Телык Матрена Еремеевна — «Коммунисте орук» колхозтун колхозчуу. 8. Яковлева Ефросинья Афанасьева — «Тилдече» колхозтун колхозчуу. НЫЗЫЛ ХООРАИ Сес уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕННИН I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ Бадан Чекек Демичеевна — Кунгурт суурда өг-бүле ээзи. Чеди уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН АЛДАРЫ» ОРДЕННИН III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ Микова Екатерина Семёновна — школа-интернаттын ажилдакчыны. Ады уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛДЫН I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ Бурцева Евдокия Федоровна — маш заводунун ажилчыны. Беш уругларны төрөз болгаш ижизиткен иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛДЫН II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ 1. Дамын Чекек Дармаева — Кунгурт суурда өг-бүле ээзи. 2. Енаам Айна Чолдак-ооловна — Кара-Хаа суурда өг-бүле ээзи. 3. Пашова Фанна Владимировна — электростанциянын ажилчыны. (Уланчылыг).

Тыва оолдар, кыстар ленинградка өөренирлер Элеон каш чылдар бурунгаар Ленинградтыг А. Н. Остроковский аттыг театр институтун бөлүк тыва шыр артисттери доосканы билер биз. Олар ам бистин республиканың чогуна билдирер, сана кырынга нарын дөвирлерин күүседип, чоңуң ынак артисттери болуу бергенер. Бо чылдын анык Тыва республиканын культурун амыдыралынга база катан өөрүчүг билимдерин таварышкан. Чүд дээрже, 16 анык оолдар, кыстар революциянын кавайын Ленинград хоорайга өөренирлер. Уран чүтеге салым-чалаанын 30 ажыг аныктар театр талазы-биле дөди ортем чедип алган дөш, кирериниң өкмөтнеринин конкуртуунга кирешкенер. Уран чүд болган эртемнер талазы-биле шыгалдарын дужааганнар. Оларнын иштинде оң дөрт кижик актёр факультетинге, а ийи кижик режиссёр факультетинге өөренирлер. Бо дээрже — беш чыл эртерге тыва уран чүдүңү база бир кызыл чөчөз чыктыр дедирин чугаалап турар-дыр. Кириерин өкмөтнеринин И. Комбу, В. Серен-оол (режиссёрлар факультетинге) К. Кара, Роза Чоолу, О. Калд-оол, Л. Чимий, М. Дарий, Х. Ширин-оол, М. Дамын (актёрлар факультетинге) олар чедишкенин дужаалаганнар. Олар август алыни ийги чартында Ленинградка ачтыларын дедир. Келер уунун анык режиссёрлары болган артисттери уран чүдү талазы-биле бижык билгини чеди алган, боттарынын талантынын чоңуна өртүрер. А. КУЛАРОВ, С. ВЛАД-ООЛ.

Төгүлүг улуг болушкунга холбаштыр

Эки эге салдырган

ПРАГА. СЭТА-нын корреспондентин И. Масленниковтун дамычылыгы турары болза:

Бөгүн Праганын болгаш чехословак өскө-даа хоорайларын чуртталгычыра агаарга, космиктик дегемге, суг аагага адролуг чепсектин шенеделерин хоругдаар дугайында Кереэге Москвага ат салган — төөгүлүг ол болушкунуна херекчидери болганнар. Праганын телевидениеи ол документиге ат салышыканын Кремльден дөрт дамычтын. Чехословакиянын ажилчы чоннары ол керези бугу тала-биле дөткөн, тайбынын болгаш аймыл чок чоруктун эң чутула өскө-даа айтырларын чедикшикнин шиптирээринин чагай эге үнденини ол Кереэден көрү турарлар.

«Москвага чал-чаа ат салдырган Керезин дугайында чүңү бола тур силер?» — деп корреспондент куудукчуа чоран прагачыларан ол-ла чериге айтырган.

Инженер М. Моравец мынга дөң: Эки эге салдырган. Ол Кереэ

болза, Совет Эвилелинин тайбын политиказын чедикшикни, ол ишкан тайбынга мынакшыдыг бугу курулелерин политиказын чедикшикни-дир. Баштайгы базынын оон дарый өскө шак ындыг базынар уламчылап, шак ындыг орук-биле Европанын кол айтырымы — герман айтырымы шиптирлеттилер болгаш герман тайбын керезге ат салдырган турарына илгээр мен.

Студент Я. Солнер: «байыр чедирип тур мен. Төрөдерибни болгаш өнүктүрүмүн өртүп, амьрадыр дээш далажы чаныштым» дээн.

Ажылчын К. Петрашев: «Кремльге Кереэге ат салышыканын телевидениеге көргөн мен. Шак ындыг базынар үргүчү болуу турар болза, мык-ла эки ийик. Шиптирлеттирээм айтырлар андикер болгай. Кыдат ууртукчуларын туружу ам катырчытып болгаш чегенчиг кылдыр көстүр. Олар, шынал-ла дайын кижилерге аас-кежини өскээр деп санаа турарлар ирги бе?»

Тайбын күштерини тиелелгези

СОФИЯ. СЭТА-нын корреспондентин К. Орлованын дамычканы болза: бугу болгар уауе агаарга, космиктик дегемге болгаш суг аагага адролуг чепсектин шенеделерин хоругдаар дугайында Кереэге Москвага ат салган «интервидение» көргөн.

Болгариянын тайбын камгаланын Национал комитетинин даргазы академик Георгий Наджаков болза, агаарга, космиктик дегемге болгаш суг аагага адролуг чепсектин шенеделерин хоругдаар дугайында Кереэге Москвага ат салганга миллион-миллион тайбын камгалачылары, Болгар Улус Республиканын ажыкчы чоннары байыр чедиргенер — дем корреспондентиге меделээ.

улуг тилделгени чедип алган бол хун төөгүгө чагай, чырыкчылапчак херечил болуп кирер деп академик Георгий Наджаков уламчылап чугаалаан.

Бугу кизи төрелетенин болгаш оон аас-кежиктиг келир үезинин арге-ажыктарына дүштүр Совет чазактын болгаш оон ууртукчуу, бистия үенин тайбын дээш шылааргай демиселчи Н. С. Хрущевтун быжык болгаш туруштугу боттандырып турары тайбын кожа-хелбээ догунаашканын ленинчи политиказын ол тилелге дээш бугу чурттарына ажыкчы чоннары өөрүч четтирер хүлөөлөгилер.

Бистия чуртуну ажылчы чоннары Совет чазактын меделелгенин байыр чедирип, детип турар болгаш аны-буру социал тургустуну күрүндерини тайбын кожа-хелбээ догунаашканын дын чарагышкы ленинчи политиказы-биле чөрүшкө авантюристти курсту боттарынын аштыкы политиказына ууртулга болдурган кыдат ууртукчуларын үгүденин буруу шаан турарлар.

Улустарын чагай тура-соруу, олардын тайбынын камгалар дээш чаныш-сыныш чок шиптирлини

Москвага ат салдырган Кереэ болза, бугу делегеге канчаар-даа аажок улуг ууру-дузатыг, — деп Наджаков уламчылаан. Ол Кереэ тайбынга мынакшыдыг күштерини келир үедиги тилелдери — НАТО-нун болгаш Варшава керезинин киржикчи чурттарыни бот-боттары чалаалашса дугайында керезин чарарынын, адролуг чепсектерин долгуу-биле хоругуруну болгаш бугу кижилерин улуг күезэл — чепселенишкенин бугу-ниити болгаш бугу-биле уурткаары боттандырынынын оруун ажыдып турар.

Төгүлүг керээ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Агаарга, космоска болгаш суг аагага адролуг чепсектерин шенеделерин хоругдаар дугайында Кереэге СССР-нин, АКШ-тын болгаш Англиянын төлөөччилерини Кремльге ат салганга дугайын америк меделел агентилерини «Молния-биле» мынатыкан.

Ошунин корреспондентин Керезин төөгүлүг керээ деп үндээ. Кереэге ат салганнын сөөлдү СССР-нин Даштыкы херектер министрини А. А. Громьковун ат болза,

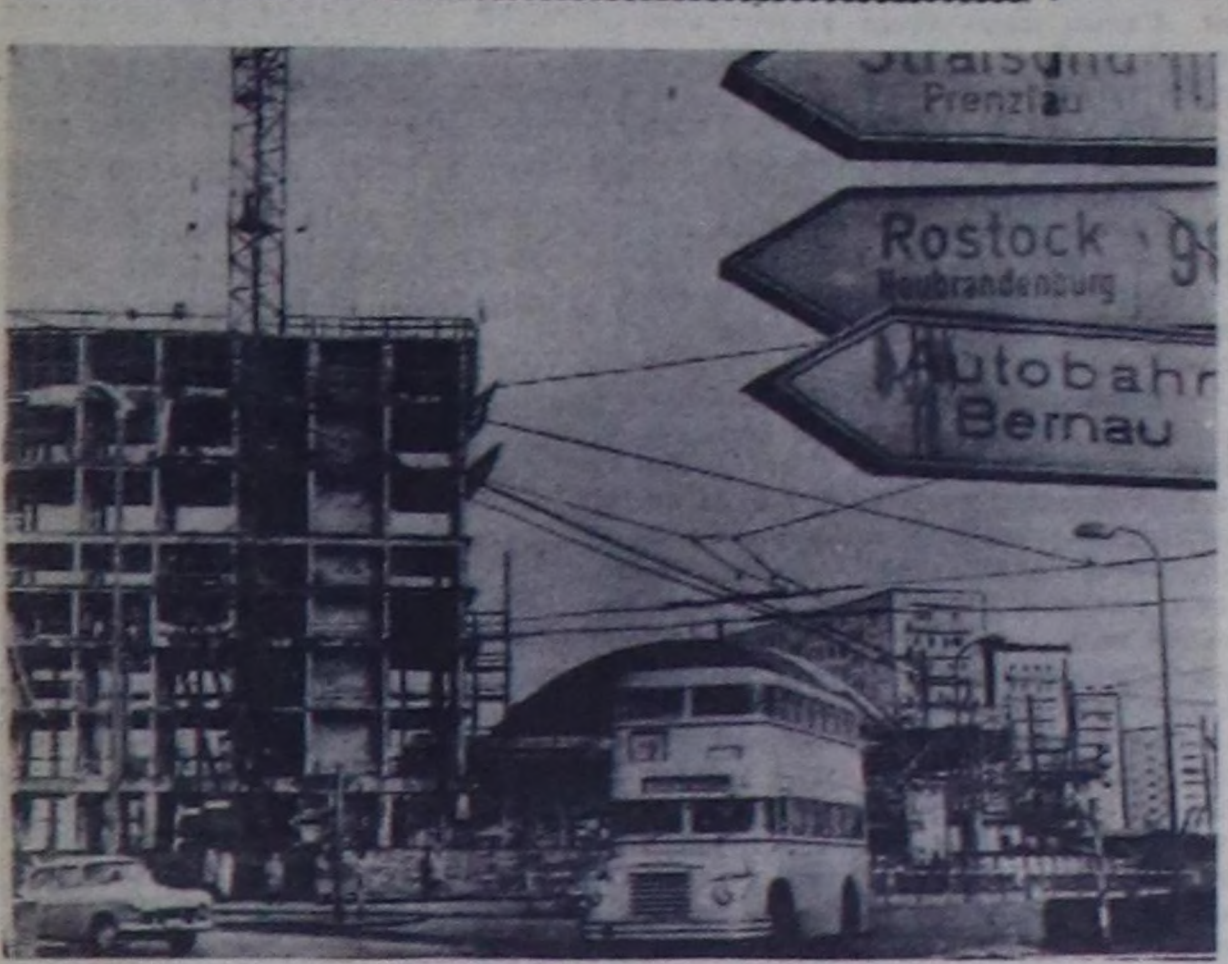
Совет Эвилелинин тайбын политиказын чедикшикни деп меделеленин корреспондентилерини айткан. Ол корреспондентилерини АКШ-тын куруле секретары Раскын меделеленин уткаан берген. Куруле секретары Раск Кереэге ат салышыкны «баштайгы эки базы» деп аздан.

Кереэге ат салганнын байырдалына СССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Н. С. Хрущевтин кирешкенин бугу корреспондентилер шыйып турарлар.

Молния-телеграмма

ПАРИЖ. (СЭТА). Бөгүн Франс Пресс агентилеини адролуг чепсектин шенеделерин хоругдаар дугайында Кереэге Кремльге ат салганга дугайында меделөө — «Молния» деп меделел-биле дамычтыкан. АФН-нин Москва корреспондентини Кереэге ат салганнын байырдалдыг байдалын делгеренгей

бижит, ук Керези чартаны улустар араанын оон-даа артык чутула айтырларын, оон иштинде чепселенишкенин дүжүренин айтырларын шиптирлеттирер орукту ажыдып берип болуу дугайында СССР-нин Даштыкы херектер министрини А. А. Громьковун сөстөрүн чикекке кирген.

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республикаынын наймысаланыч төвүнде чаа тудулгар калбарган. Чуртталга бажындарынын корпустары өзүп, чаа магзинер, культура-чырыдышкын калбары аштыгып турар. Хоорайнын топ кезээ чарты тударынын улуг планы чедикшикнин боттанып турар.

СИРИЯНЫН ЧАА ЧАЗАА

КАИР. (СЭТА). Сириянын премьер-министри Салах ад-Дин Битар «те-дужаалыдан» дүшкөн. Сириянын революсучу команддалынын дикционал чөвүлени премьер-министрин эрге-дужаалыдан дүшкенин хүлөөп алгаш, Салах ад-Дин Битарга чаа чазакты тургузарын дааскан. Дамаск радиозуну эзуугаар МЕН агентиледин дынатыканы-биле алырга, чаа тургустунган чазакта Битар премьер-министрин болгаш даштыкы херектер министринин албан-дужаалын өзеп турар.

Манилге болган хуралдын доозулганы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ин-формас агентиледин дынатыканы эзуугаар алырга, Манилге Биче Азия Федерациянын тургузар айтырыг талазы-биле Индонезиянын, Филиппинерини, Малайя чазактарынын болгаш курулелерин ууртукчуларын баштыкчыларынын хуралы доозулган. Хуралдын киржикчилери «Манил дугуржугаа», кады кылган меделелди хүлөөп алган. Биче Азия Федерациянын тургузарын хуусааларын дугайында айтырыг Саравагтын болгаш Сонгу Борнеонун ол төлөөлөттиген

федерацияга ол ийн девискээрлерин каттыжарынын талазы-биле ол ийн девискээрлерин хей-ниитинин айтырларынын түндүндеринден хамааржыр. Шынында, ук федерацияны бо чылдыг августун 31-де тургускан турары баш бурунгаар көрдүнгөн турган. Дугуржугаларнын киржикчилери Биче Азия федерациянын тургузар сорулга-биле айтыртыган девискээрге КНО-нун тускай комиссияларын чоруткаш, ол девискээрлерин хей-ниитинин бо-дал-сагыжын илдеринин КНО-нун чингине секретары У Тандан дилээр деп шиптирлээр.

Музейлерде улуг когарал

БЕЛГРАД. (СЭТА). Скопига болган чер шимчөөшканын үезинде 25 музейлер болгаш культура албан черлеринин бажынары ууртукчулар деп, Македониянын чырыдышкын, эртем болгаш культура айтырларынын талазы-биле Комитеди дынатыкан. Тодаргайлаарга, күрөө филармониянын, биче национал улустарын театрынын, уругал театрынын, төөгү болгаш археология музейлеринин бажынары, хей-хей библиотекалар болгаш номчулга черлери, «Вардар-фильм» болгаш «Ма-

кедония-фильм» киностудияларын бажынары үрелген болгаш өскө-даа Археология музейинин бузуудуларынын аразындал артеги болгаш ортакжы вектерин төөгүлеринге хамааржыр документилер, хей-хей үнелик материалдар, а төөгү музейинин бузуудуларынын адаидан национал-хосталгалыг демиселдик болгаш турк даралаа уур 1903 чылдыг улусту тура халымышкынныг база фашисттик эжелекчилерин, уур улусту-хосталгалыг демиселдик чутула документилери тывылган.

Манолис Глезоска удур нүгүлдүг үлгедиг

АФИНЫ. (СЭТА). Парламентын дамычылыгы турары эзуугаар алырга, грек реакционерлер Грециянын национал маадры Манолис Глезоска уур суд шакылалы кылдыр бодан тургарлар. Глезоску эскерликчи чорук кылган деп буруудалдыр суд херези белеткен турар.

Грек Македониянын киржи бээр Макадон автономну күрүенин тургузар дугайында «меделелди Глезоска чымыр көргөн Франс Пресс агентиледин дынатыканы ол буруудалыга чылдак болуп турар. Ол дынатыканы Манолис Глезоску чече-даа катан ойталааны барын үздүлгидегеттерни доктаатпайн турар

Нүгүлдүшкениге хамаарыштыр Франс Пресс агентилеини ууртуугаазына уур суд херези көдүрер бис деп, чангыс-ай демократтыг (ЭДА) күчөкүмө дынатыкан. Глезоска уур нүгүлдүг үлгедиге холбаштыр база Глезоску «эскерликчи» деп үндээни чок буруудалканын уур ЭДА-нын парлаалга килдизи болууну шиптирлил уурларынын адаидан национал-хосталгалыг демиселдик болгаш турк даралаа уур 1903 чылдыг улусту тура халымышкынныг база фашисттик эжелекчилерин, уур улусту-хосталгалыг демиселдик чутула документилери тывылган.

Демиселче кыйгырыг

ХИРОСИМА. (СЭТА). Тайбын по-ходуну киржикчилери чөөкка чаа Хиросимага ууртукшан. Ол по-ходка 12 миллион кире кизи кирешкени болгаш Япониянын оруктары-биле 24 муң чыгам километр черин өрткөн. Чуртун эң улуг муруну перфектуразы — Кагосимадан по-ходтун киржикчилери чүс хонукта чоруп келген. Олар Япониянын дыкка хей хоорайларын болгаш суурларын дамыштыр боттарынын до-гунаашканын — атомуну дайыны бол-дурбас, суг ишти-биле чоруп атомун хемелери болгаш «Ф-105» деп самодеттарын чурт иштинге кир-бес, аймыл чок чоруктун япон-америк керезин уурткаар болгаш Окيناваны төрөөн чурт-биле каттыштырар деп негелделерин түдүп алгаш чоруп турганнар.

Улустар тайбынын күзеп турар, кижилер боттарынын хуу-салымы дээш коргуушкун чокка чурттаарын күзеп турар, мынчанга куле-лицишкенин ишти ийн дашкыр кевдирип болгаш бистин демиселче бузулбас чангыс өвни хандырар ууртуугу бис деп, ол үргүчүлөп чугаалаан.

Чөөкка чаа Москвага болуп эртен, херезженеринин Бугу-делегей конгресси тайбын дээш демиселдик херезине кайы хире ууш салышыкынын кирегини Сирдээ чугаалаарга, митингини киржикчилери үр адыш чаксап турган. Конгресстин

хүлөөп алган Кыйгырынын бугу беш иштерде чүс-чүс миллион кижилер бүртүч-биле дөткөн ол демелдээ.

Тайбынын күштерин аткаарлаарынче албадар болгаш албадан шы-даар-даа ууртуугу бис дээрини Сир-дээ чугаалаанын түнелелине айтылган. Хиросиманын болгаш На-гасакинин халааттыг чоруктары кат-ташканы ууртуугу.

...Митинг доозулган. «Бистин хоорайларымыска адролуг бомба-лардын дүжүрүн болдурубас бис» деп ырны ыраан муң-муң кижилерин үнү Хиросимага Тайбын партиянын кырында дашкыгар, кый-гырыг болуп чангылашып турган.

ПОМИДОРЛАР

Помидорлар (томаттар) — картофель, баклажаныр, перец болгаш өскө-даа үнүштерин аймаанга хамааржыр. Помидорларнын эң-не баштай тымыдан чери Сонгу Америкада Перу деп чер болур. Бистин чуртувуска помидорлар эң баштай Крымга, Грузияга, тымылган. Аныг үеде помидорларнын 200 ажыг сорттары бар. Помидорлар эки амданыг болгаш оларда А, В база С деп ажыктыг витаминер хей.

С витамини чүгүлө помидорда өвс, харын оон алдымын турар продукттарда база бар. Чижээ, 100 грамм томат-пастада (демир лаазаларда) 50 миллиграмм, а демирлен садар томат-пастада — 30 миллиграмм витамин бар. Ол мышка С витамини демирлен садар чурган томатта болгаш оң чулууда база бар.

Ол мышка томаттар ханын кызыл кесектеринин тургустунарына эржекоч чутула хикитик каттыжышыкынын чүдүдери-биле байлак. Томаттын составында чигир база бар. Чигирин томаттарда хуузу оң өзүп үнүп турар черини агар бойдузундан, а ол мышка быжып турар өйдө агаарын чыгып-соогуудан хамааржыр. Сывыгы тура бышкан томаттарда чигир, сымл чокка бышкан томаттардан хей.

Помидоруну чемгир шынары огуреттерден ийн катан хей. Шаанда помидорларда инек-кууаныч кысотоазы хей болганы-биле хол, бут чүстери араан, подгаралыг улустарга оңу немге херез-дээр багай салдарын чедир дээш хикитик шын өзө билишкенин турган. Шинчилдер кырганын түнелени ол кысотоанын томаттарда хенжиг кезээ бар болуп турарын илереткен болгаш хол, бут чүстери, баар аары болгаш хан базымышкын уулу, артериосклерозтуг кижилер азы-чеминге томаттарын херезген болур.

Кажан үс чок чөм чип турар үеде томат чулуун эмчиини сүмезин эзуугаар ижер. Ол чулукту хүндө беш катан чадгыс стаканан ижер. Бо үеде эмчиини хүн чурумун сагымы чутула.

Чүгдунмаан ногаалар, чимистер дугайында

Дизентериядан бодун канчаар камгаларынын дугайында хей сумелерин эмчилер кадып турар. «Чүгдунмаан чиг ногааларын болгаш кат-чимистерин чивеңер» деп сүмө оларнын аразында база бар.

Дизентерия тымылдыр микробтар ногаага, огород чемичи-дилегеринге, а кат-чимиске — оларны чымып ал турар херези дамыштыр чымышып болур.

Рынокка садан турган редисти, салатты, морковту, огуретти,

помидорун, сливанын, грушаны, яблукту болгаш виноградты бак-териология лабораторияныг ба-дүк эмчилер үргүчү шипчелеп келгенер. Шинчээр ногааларнын 37 хуузуна, кат-чимистин 73 хуу-зунага шөйүндү-палочкалары — кижиниң ижин-шөйүндүзүне чо-руун микробтар чоранып илээр.

Бынчанга, чиг ногааларны бол-гаш кат-чимистерин аргы суг-би-ле эки чуур болгаш эңиг суг-би-ле саара кулар.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫНЫ.

Дизентериядан бодун канчаар камгаларынын дугайында хей сумелерин эмчилер кадып турар. «Чүгдунмаан чиг ногааларын болгаш кат-чимистерин чивеңер» деп сүмө оларнын аразында база бар.

Дизентерия тымылдыр микробтар ногаага, огород чемичи-дилегеринге, а кат-чимиске — оларны чымып ал турар херези дамыштыр чымышып болур.

Рынокка садан турган редисти, салатты, морковту, огуретти,

Чадаананын улусчу театры

Чадаананын улусчу театрынын көргүзүп турар оюн-концерттин идеяг утка-шынары улам-на бедин, талантыг ойнакчыларын саны көвүдөп турар. Театр «Хайрай-бот» деп шинин тургускаш, оңу чонга барал-гатааны оларнын чогаалдык ажылынга база бир улуг чедикшик болганын меделдээр чутула. Нитин үр болууну киржикчилеринин саны көвүдөп турар. Улусту театрын киржилгези-биле райончү колхозта-рында болгаш совхозтарында бот-тымыгыр уран чүтү

коллективтери боттарынын чогаалдык мергешкени бо-дидип, чончуг ажил-ижин, амьдырал-чуртталга көргүскен нормерлерин байлакшыдыгы-биле чогаалды тургузуп турарлар.

Бо чурктан улусчу театрын нити үр болууну концертти көрүр. Мурнула ырлап турарлар — Нико-лай Тарайов биле Людмила Монгуш.

Чадаананын улусчу театрынын көргүзүп турар оюн-концерттин идеяг утка-шынары улам-на бедин, талантыг ойнакчыларын саны көвүдөп турар. Театр «Хайрай-бот» деп шинин тургускаш, оңу чонга барал-гатааны оларнын чогаалдык ажылынга база бир улуг чедикшик болганын меделдээр чутула. Нитин үр болууну киржикчилеринин саны көвүдөп турар. Улусту театрын киржилгези-биле райончү колхозта-рында болгаш совхозтарында бот-тымыгыр уран чүтү

ХООЧУН САЛГАЛДЫН КИЖИЛЕРИНИН АЖЫЛ-ИЖИ

«Улуг-Хая» совхозтун № 1 салбырынын Арыг-Бажы суурга барган кижини, ында чаа өскерилге-нин дорзан-на эсерип наар. Ол болза чоокну ийн-үш чылдарнын иштинде ажылатканын илген дегем клубту шифер-биле хей кезини кырышап кааны, бус-биле оларнын дериг-хереселдеринге оран-саваны белеткенин, клубтун иштинде бугу шаланы тырып, чаартырын чаартып сөлөзөн, эжиң-хаалгаларын четчелээни, хей-хей сонгаларын шилдеп кыл-

ганы болур. Ам клуб, шында-ла көрүш-шинин кирген.

Хоочун бызачы Кыргыс Чамзы бригадилдин бызачылар звеносу чазы тарылганын бачым-тулук үези эрткелен чорда, салбырын баштаар черинге чедип келгеш, клубтун капитал септелгенин, чаа шифер кырышын мыска хуусаа-ны иштинде шынарлыг кылып шыдаарын аазаннар.

Кырганынын улуг-хуузу кириштирген амьдылары-ла хей. Арыг-Бажынын 60 километр чер-де тайга арени бээр, олар ба-за-ла барып, оңу өнүрүчкөнөр. Ол-ышак марттын чазында кырганынын звеносу Арыг-Ба-жы сес чыл школанын одага сезонунга амьдылар 1000 кубо-метр ышакты хай белеткеп алырын-га мындан-даа артын киржилгелиг болган. Ол-ла звенонун кемигун-нери Кыргыс Сандан, Донган Су-ндуй № 1 салбырын Хемдергенин Бестиг-Кара асында чылгаалан сүт-бараан фермазынын амьл-иш-чилеринге 4x5 хемчылдик чал-чаа бажынын туудуп бергенер. Хоочун бызачы Түлүш Номбу иррей Хемдергенин Суузу-Бажын-га кыштан хойну Түлүш Шожан, өлдүк амьл-ининге дуза кыдып, ноядан хойну менди кыш амьдыр-ап, хой буруздун хей дүктү кыргып, мурнакчы малчын деп чагай атты чедип алырынга бо-лууну үлүүнү база кирген. Түн-көп чугаалаарга, чеди чылдык бешки чылыны планын амьды-чалгаалар, арагачыларын ылттыр, бир-даа хүн хол курууг, ага-ла хүн эртирп таамчырап олурбаан-нар.

СЭНП ТН-нын июнь Плену-мун дөттал-шиптирип амьды-ралга боттандырып чорударын эржекоч чутула ролду ойнаар клубтун капитал септелгенин шалымышкын эрес, быжырычалыг бу-дурду, улустун үлгезинге ботта-рынын шыдаар-ла улуг-хуузу кирип турар ол кырганынга сеткилдик ханымындан өөрүп чет-тиршиктерин Арыг-Бажы суурун чурттакчылары илдерип турар. Бо туудугу звено кайгамчын ше-вер бызачылар чеден үш харлыг Кыргыс Сандан, аядан алдылыг Тумат Сагды, база-ла улуг назы-лы Түлүш Номбу, Түлүш Ка-ваа, бемен ача босан Донган Сундуй олардан тургустунган. Назы-хары улгадып келсе-даа, күш-ажылга дадыккан хоочун салгал-дын ол кижилери эрес-шалып амьдылар турарлар.

Арыг-Бажы суурун ол кырган-нары чүгүлө клуб септелгениге ады-сураа үнүп, шүтлүп турар

Назылап келсе-даа, нитилелге, чонга кесуу дуза-дементиг хо-очун салгалдын бо кижилеринге бугу чон өөрүп четтиргенин ил-дерип, амьл-ишке, амьдырал-чуртталга оларны дөтөп салган, хоочун салгалдын күш-ажылыг үлгезин холга быжыг, бедин-биле туудур тура-соруукту турар.

Арыг-Бажы суурун ол кырган-нары чүгүлө клуб септелгениге ады-сураа үнүп, шүтлүп турар

Назылап келсе-даа, нитилелге, чонга кесуу дуза-дементиг хо-очун салгалдын бо кижилеринге бугу чон өөрүп четтиргенин ил-дерип, амьл-ишке, амьдырал-чуртталга оларны дөтөп салган, хоочун салгалдын күш-ажылыг үлгезин холга быжыг, бедин-биле туудур тура-соруукту турар.

Арыг-Бажы суурун ол кырган-нары чүгүлө клуб септелгениге ады-сураа үнүп, шүтлүп турар

Республикага АГААР-ВОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, мыска чааш-кынар база болур. Кызылга чааш-кын шоодуг өвс. Инчирешкени бо-луп магапчок. Хат «й-таавында.

Агаарын температуразы: респу-бликага — 21—26, а Кызылга — 24—26 градус чылгып.

Редантор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

БАЙРАЛ: «Федина» 10, 12, «Орук белдиринге» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-УЕМ»: Уруугларга программалар 10, «Даң хаязында шураш-кын» 11.15, 1.15, «Үш мушкетер» (2-ги сериялы) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«НИСЕЙ»: Кинесборнин 10, «Маадрынын анызы» 2.30, «Бадун төөгү» 4.30, 6.30, «Демиселшишаан чораш» (1-ги сериялы) 8.30 шак-тарда.

«ВОСТОБ»: «Маяковский ынчаар эгелэм» 3.15, 7.15, «Дартагы са-гыш-човаашкын» 5.15, 9.15 шактарда.

ЧАПЫ ВИНОВАТАТРА: «№ 8 шахтыга болуушкун» 5, 7, 9 шактарда.